

Takáts Sándor : Hangok a multból.
Budapest, Athenaeum.

Takáts Sándor közelebb áll a közlő, mint a feldolgozó történetíróhoz. És amint Jókai regényeit a népmese továbbfejlesztésének képzelik, úgy képzelhetjük Takáts Sándor műveit az anekdota továbbfejlesztésének. «Anekdoton» görögül «kiadatlan» jelentésű, — ma ez a jelentés félig-meddig feledésbe ment s anekdotáknak az érdekes eseteket nevezzük. Takáts Sándornak előttünk fekvő kötete is bizonyíték arra, hogy ő ismeretlen anyagot akar közölni. Gyakran ismétlődik nála az ilyen fordulat: Tudott dolog — az unalomig ismeretes —, — rég föltárták már történetíróink, — az ilyenek szolgálnak magyarázatul ahhoz, hogy velük ő miért nem foglalkozik. Aztán jön a másik fajta fordulat: még ismeretlenek — még levéltárainkban rejtőznek, — ezer és ezer kémjelentés és rendőri felterjesztés tanúsítja — (természetesen mindannyia kiadatlan), az ilyenek szolgálnak bevezetésül az elmondandókhöz. Takáts Sándor tehát az anekdota, magyarul a *kiadatlan* anyag közlésével ragadja meg olvasóink figyelmét. Teheti ezt azért, mert hosszú ideig a bécsi Házi-, Udvari- és Állami Levéltár magyarvonatkozású anyagát kezelte, s ezalatt az idő alatt a kezelése alatt állott anyagot és a többi magyarvonatkozású bécsi levéltárat fölkutatta. Ebből az anyagból természetesen a legérdekesebbeket válogatta össze. Ezzel adódik műveinek másik értelemben vett anekdotikus vonása: az *érdekes* eset elmondása. Ha összefűzni az egyes eseteket néhez, vagy éppen nincs mihez kap-

csolni őket, akkor félreismerhetetlen anekdota kerül ki a műhelyből, amilyen pl. a Mátyás és Beatrix bécsi mellképeiről című cikk: «Az 1571. év őszen Miksa király arról értesült, hogy Bélay Imre, a pataki, újhelyi és laádi monostorok vikárius generálisa birtokában két remek faragott kép volt. Az alabástromból készült domborművek Mátyás királyt és Beatrix királynét ábrázolták («ex alabastro factas Mathiae regis et reginae effigies pulcherrimas»). A két faragott képet (reliefet) Krasznahorka kapitánya, Bornemissza Imre még Bélay Imrénél látta; de ennek halála után mindkettő a csanádi püspökhöz került. Miksa király tehát 1571 augusztus 20-án a csanádi püspökhöz fordult, megírván neki, hogy alattvalói kötelességének tartsa a két reliefnek Bécsbe való küldését, ha t. i. azok csakugyan régiek és valódiak. Így került a két dombormű Bécsbe, az udvari gyűjteménybe». Ennyi a történet, még a latin idézeteket sem hagytam ki belőle. Szép, szomorú, de alapjában véve egyszerű anekdota. Más anekdota hosszabb, mint pl. a Széchy György kincseinek kövéválása, de anekdotajellege félreismerhetetlen. Hosszabb lélekzetű cikkei csokorba szedett anekdoták. Más történetíró mintegy présbe téve a virágokat, kisajtolja őket és ezer meg ezer virág nedvéből igyekszik új illatszert előállítani. — Takáts Sándor összeszedi őket, bánatának vagy jókedvének szalagjával kötözi egymáshoz a sértetlen virágokat. Csak arra fordít gondot, hogy egy csokorba lehetőleg egyfajta virág kerüljön. Így keletkeznek a hosszabb cikkek: Magyar műkincsek pusztulása a Wesse-

lényi-féle összeesküvés idejében, — Az udvari kéme, a megbízottak és titkos rendőrök az 1807. évi országgyűlés alatt, — Elégett aktákból, — legújabbán pedig jönnek a személyes visszaemlékezések: Jókairól, Mikszáthról és másokról; megint csak kiadatlan, ezelőtt ismeretlen esetek. Az anekdotának és Takáts előadásának is két ereje van: egyik az élvezetes előadás, másik az ismeretlen esetek érdekessége. Takáts Sándor zamatosan magyar stílusa élvezetessé teszi a kevésbé érdekes tárgyat is, de kevésbé érdekes tárgya neki alig van. A könyv beköszöntője Absternius Bornemissza Pál veszprémi, később nyitrai püspökről szól, bemutatva benne a szenvedélyes gyűjtőt, akinek leveleiből, végrendeletéből értesülünk azokról a nagyértékű kincsekről, amelyek a mohácsi vész előtti időből egy ideig megmaradtak, de hamarosan megkezdték útjukat Bécs vagy az olvasztókemence felé. Látjuk később is a magyarországi kincsek sorsát: a Wesselényi-féle összeesküvés tagjainak elkobzott kincseiből egy részt megvásárol Pálffy, ez a rész tehát egy darabig még Magyarországon marad; egy másik részt kincstára részére tart meg a király, — ez a rész tehát idegenbe kerül, de legalább megmarad; harmadik rész az olvasztóba kerül, ennek már csak híre jut el a mi korrunkra. Micsoda vándorlás volt ez! Konstantinápoly felé ment az egyik aranyfolyam, Bécs felé a másik, nem csodálhatjuk, ha Takáts igen magasra becsüli a mohácsi vész előtti Magyarországot, amelynek kincseiből a kétoldalú kifosztás után is maradt még valami.

Feltűnő Takátsnál, hogy a Habsburgokról nemcsak Mikszáthnak beszélt elkeseredetten, hanem nekünk is elég kemény dolgokat ír le, a törökkel szemben pedig megfélemledik a haragról. E kíméletességre két magyarázatot képzelhetünk el. Egyik

az, hogy a törökkel való ellenségeskedésünknek századok óta vége van s a történetíró a mult politikai érzelmei helyett a jelen politikai érzelmeinek hatása alá került; a másik az, hogy a törökkel való érintkezések emberségesebb oldalát éppen ő tárta fel, s ez az átértékelés feledtette vele, hogy Magyarországot a török pusztítás süllyesztette nagyhatalmi állásból másodrendű államocskává.

Takátsnak ez a kötete az ő egyéni sorsára is jellemző: évek óta elkerült Bécsből, a török-magyar kor történetének forrásanyaga mellől, tehát más korról kell írnia, mert ő multjához híven most is kiadatlan anyagból akar dolgozni. Emiatt találkozunk most a XIX. századra vonatkozó cikkeivel. Ezeknek anyaga is jórészt bécsi: Takáts Bécsben másoltatta a levéltárak magyar vonatkozású anyagát a magyar képviselőház részére. Érdekes kor elevenedik meg előttünk ebből az anyagból is: a kéme világa, az a kor, amelyben egy Széchenyi levelei nem a címzetthez, hanem a bécsi rendőrség irattárába kerültek! Fölelevenedik a pozsonyi országgyűlési és jurátusélet, amelynek az idegenekkel való összeütközéseiben Takáts természetesen kivétel nélkül nekünk ad igazat. Gyulai Pál szigorúan megróna Takátsot emiatt, de neki ebben a kérdésben is bizonyára az a nézete, ami Jókairól: nem a foltokat kell keresni a napban. Reméljük, hogy azért ő is méltányolja Gyulai álláspontját, mint ahogy méltányolta azt Mikszáth is.

Török Pál.

Julien Green: Adrienne. Regény. (Athenaeum.) A kiadói reklám, állítólag francia kritikusok nyomán, Balzac utódjának mondja ezt a kiváló, amerikai származású, fiatal író. Hogy mennyi az igazság ebben az állításban, az mindenki előtt nyilvánvalóvá válik, aki a két író könyveit elolvasta. Hiszen mind a romantikus szemlélet